

**ЛОКАЛНИ АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И БОРБУ ПРОТИВ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА
ГРАДА ВРАЊА
за период 2024 - 2026. године**

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	2
2. Анализа стања	4
3. ПОЈАМ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА.....	16
3.1. Појам насиља.....	16
3.2. Врсте насиља	17
3.3. Ко врши насиље?.....	22
3.4. Последице насиља.....	23
4. Заштита деце од насиља – преглед нормативног оквира у Републици Србији	24
4.1. Дефиниција детета	24
5. Уводне напомене.....	25
6. Извештај о спроведеном истраживању о превенцији вршњачког насиља у основним и средњим школама.....	33
7. S W O T анализа	38
8. СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ И АКТИВНОСТИ.....	40
9. БИБЛИОГРАФИЈА	44
10. Списак табела и графикана.....	45

1. УВОД

Локални акциони план за превенцију и борбу против вршњачког насиља Града Врања за период 2024-2026. је стратешки документ који има за циљ да унапреди капацитете у оквиру локалне заједнице на пољу превенције и борбе против вршњачког насиља.

Тренутно стање у области превенције и борбе против вршњачког насиља идентификовано је тако што је радна група локалне Мреже за превенцију и борбу против вршњачког насиља Града Врања, спровела онлине анкету у свим основним и средњим школама на територији Града Врања, којом је обухваћен планирани број ученика, просветних радника и родитеља ђака. На основу добијених резултата анкетања спроведеном у градским школама као и званичних података из надлежности релевантних институција Града Врања: локалне Просветне инспекције, Центра за социјални рад и МУП - а о регистрованом броју вршњачког насиља у протекле две године, урађена је SWOT анализа.

На основу аргументованих увида у тренутни пресек стања, чланови радне групе локалне Мреже за превенцију и борбу против вршњачког насиља Града Врања, испред институција/установа/организација које представљају, предложили су конкретне активности у циљу стварања безбедног и подстицајног окружења за децу и ученике, у коме се негује атмосфера заједништва, уважавања различитости, толеранције, разумевања, ненасилне комуникације како у школама тако и у широј заједници.

Вршњачко насиље је карактеристичан и веома изражен облик насиља над децом у школама. Целокупна друштвено-економска ситуација у локалној заједници и шире манифестује се на вршњачко насиље у школама.

Овај проблем је препознат и у Стратегији и Акционом плану унапређења положаја младих Града Врања за период 2021-2025. у којима се наводи да је потребно ојачати напоре на сузбијању вршњачког насиља.¹

Зато је потребно адекватним превентивним активностима и у области интервенције креирати амбијент у којем препознавањем, заустављањем и спречавањем насиља пружамо деци помоћ и подршку у савладавању последица насиља, охрабрујемо их да пријављују сваки случај који приметите у својој околини и шаљемо снажну поруку заједници о важности заштите деце од свих облика насиља.

Процес израде Локалног акционог плана за превенцију и борбу против вршњачког насиља Града Врања за период 2024 - 2026. године иницирао је Град Врање и њиме координирала Канцеларија за младе Града Врања. Имајући у виду да је вршњачко насиље у школама и ван њих озбиљан проблем који захтева координисан одговор и деловање различитих актера на локалном нивоу, у циљу израде овог документа формирана је међусекторска радна група коју чине представници: Града и Локалне

¹ Стратегија унапређења положаја младих Града Врања за период 2021 - 2025. године (https://www.vranje.org.rs/uploads/files/63-7270-5_18902_strategija_unapredjenja_polozaja_mladih_grada_vranja_za_period_2021-2025.pdf)

самоуправе, Канцеларије за младе Врање, Дома здравља Врање, Центра за социјални рад Врање, МУП Врање, УГ „НЕХУС-Врање“, Економско - трговинске школе Врање, ОШ “Јован Јовановић Змај” Врање.

Чланови радне групе су кроз партнерски рад и размену знања, искуства и идеја израдили акциони план, руководећи се међународним стандардима људских и правима детета, предвиђених Конвенцијом о правима детета : праву на живот, опстанак и развој; најбољем интересу детета, недискриминацији и учешћу детета. Такође, приликом израде овог документа поштовани су и принципи израде стратешких докумената: усклађености, финансијске одрживости, одговорности, сарадње надлежних органа, транспарентности, ефикасности и рационалног планирања.

Локална самоуправа овим документом обавезује се да предложене циљеве и активности унапређује и кроз координисани рад обезбеди спровођење овог плана.

Неопходно је поменути да је израда и усвајање овог документа у складу са општим циљем Стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља 2020–2023. године, са Акционим планом 2020/2021. који гласи „Обезбеђен континуирани свеобухватни одговор друштва на насиље према деци, у складу са динамиком изазова, ризика и претњи, кроз унапређен систем превенције, заштите и подршке.”

Такође, важно је поменути да су Стратегијом као специфични циљеви дефинисани:

- 1) Превенција и систематски рад на промени ставова, вредности и понашања у односу на насиље према деци
- 2) Интервенције усмерене ка заштити деце од насиља
- 3) Нормативни оквир, институционални и организациони механизми за превенцију и заштиту деце од насиља

Граматичка употреба мушког или женског рода у променљивим речима у вези са занимањима, звањима и именованима, односи се на мушкарце и жене, без дискриминације.

2. Анализа стања

Град Врање налази се у јужној Србији, у централном делу Пчињског округа. Граничи се са пет општина Пчињског округа – Владичин Хан, Сурдулица, Босилеград, Бујановац и Трговиште, док се у северозападном делу граничи са три општине Покрајине Косово и Метохија (Косовска Каменица, Ново Брдо и Гњилане).

Територија града Врања заузима површину од 860 км² састоји се од укупно 105 насеља и то градских насеља Врање и Врањска Бања и 103 сеоска насеља, која су организована у 32 месне заједнице. Врањска Бања има статус градске општине. Према првим резултатима пописа становништва у 2022. години, број становника на територији града је 74.381 становника/ца. Средиште града је градско насеље Врање. Град се налази у северозападном делу Врањске котлине, на левој обали Јужне Мораве. Смештен је у подножју панина Пљачковице(1231м), Крстиловице (1154м) и Пржара (731м) и представља економски, административни, здравствени, образовни и културни центар Пчињског округа.

Кроз територију града Врања пролази главни крак Салзбург - Солун паневропског саобраћајног Коридора 10 (К-10), који представља једну од главних европских саобраћајних артерија друмског и железничког саобраћаја. Од Северне Македоније је удаљен 40 км, док је од Бугарске удаљен 70 км. Удаљеност Врања од главних привредних центара у земљи и непосредном окружењу је: Београд (347 км), Приштина (115 км), Ниш (120 км), Скопље (91 км), Солун (285 км) и Софија (215 км).²

2.1. Демографска структура

Град Врање, слично као и многи други градови у Републици Србији, суочава се са смањењем броја становништва. Низак наталитет, депопулација, миграције из руралних делова у градове, довели су до тога да је у последњих 20 година број становника знатно смањен, иако је у периоду пре 2002. године становништво бележило пораст. Према попису из 2022. године, Врање има 74.381 становника/ца, што је знатно мање него претходних година.

	1981.	1991.	2002.	2011.	2022.
Број становника	82.527	86.518	87.288	83.524	74.381

Табела 1. Упоредни преглед броја становника Врања³

² План развоја града Врања за период 2021 – 2030. година, доступно на: https://www.vranje.rs/uploads/files/2241-787-nacrt_plana_razvoja_grada_vranja_2021.pdf

³ Упоредни преглед броја становника општине Врање. Доступно на: <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Knjiga20.pdf>

С друге стране, град Врање не одступа много од просека у Републици Србији, према подацима из виталне статистике.

	Република Србија	Врање
Живорођени (на 1000 становника)	9	8
Умрли (на 1000 становника)	20	19
Природни прираштај (на 1000 становника)	-11	-11
Умрла одојчан (на 1000 становника)	4,7	4,8

Табела 2. Подаци из виталне статистике

Према подацима за 2022. годину, у Врању је незнатно више жена од мушкараца (37.286 мушкараца и 37.345 жена), а просечна старост становништва је 43 године. Очекивано трајање живота је 71,4 за мушкарце и 76,6 за жене.

Индекс друштвеног развоја Врања

Подаци из 2018. године показују да је Врање било сврстано међу развијене општине у неколико области у оквиру Индекса друштвеног развоја, а данас спада у другу групу према степену развијености (80% - 100% републичког просека).⁴⁸ У периоду од 2011. до 2018. године, укупни индекс зависности становништва повећао се са 46,4% на 48,9%, као и индекс зависности старијих са 20,4% на 26,4%. По питању економске активности, у Врању је 2018. године просечна нето зарада износила 32.356 динара, што је било испод просека Србије од 49.650 динара, а такав тренд се задржао и данас, односно, у 2022. години просечна плата у Врању је износила 59.025 динара, а републички просек је био 74.933. динара. У погледу запослености, 41,8% становника (15 до 64) имало је формално запослење, што је такође било испод републичког просека запослености од 46,6%.⁵⁰ Када је реч о осталим показатељима квалитета живота, Врање је 2018. године спадало у средње погодне општине у Србији. Очекивано трајање живота на рођењу у Врању је 2018. године било 75,9 година, број лекара/ки на 1.000 становника био је 3,5 а удео корисника новчане социјалне помоћи у укупном броју становника износио је 3,9%, што је више од републичког просека (3,5%). Стопа осуђених пунолетних учинилаца кривичних дела износила је 0,45%, а стопа малолетних учинилаца кривичних дела 0,08%. Друштвена партиципација мерена излазношћу грађана/ки на изборе била је 66,6% током избора 2016. године, што је изнад просека Републике Србије од 56,2%.⁵¹

У Врању постоје одређене разлике између структуре домаћинстава у градским и осталим насељима. У градским срединама 37% чине једночлана и двочлана домаћинства, 20% трочлана, 25% четворочлана, петочлана 10 и шесточлана и 8% домаћинства са шест и више чланова, док у осталима насељима 48% чине једночлана и двочлана домаћинства, 16% трочлана, 18%

четворочлана, 12% петочлана, а домаћинства са шест или више чланова чине 12%. Највећи број породица са децом има једно (44,94%) или двоје деце (45,96%), а следе породице са троје деце (7,95%), док породице са више од троје деце чине око 1,15%.⁴

2.2. образовање

У образовној структури радног контингента становништва у Врању, најзаступљенија је категорија са средњим образовањем, а затим са основним образовањем. Према резултатима пописа из 2011. године, учешће неписмених у укупном становништву старости 10 и више година било је 1% у градским насељима 1% и 3,3% у осталим насељима. Велика је разлика између жена и мушкараца, неписмених жена има 5,5%, а мушкараца 0,9%, при чему је највећа разлика између жена и мушкараца старијих од 65 година, више од 10 пута, док се код млађих генерација ова разлика смањује. Више од 50% становништва је компјутерски неписмено (53% мушкараца и 59% жена), што је за око 4% више у односу на републички просек. Образовна структура становништва Врања старијег од 15 година не показује велике разлике између жена и мушкараца, осим када је у питању средња стручна спрема.

Ниво образовања	Жене	Мушкарци
Без образовања и непотпуна основна школа	8%	8%
Основна школа	25%	25%
Средња школа	42%	51%
Више и високо образовање	14%	15%

Табела 3. образовање жена и мушкараца у Врању⁵

У Врању постоји једна предшколска установа, „Наше дете“, која у свом саставу има десет вртића, као и групе припремног предшколског програма у селима, односно, укупно 34 објекта. Своју делатност остварује у наменски грађеним објектима у Врању, Врањској Бањи и Кривој Феји, као и у адаптираним просторијама и селима: Нерадовац, Бресница, Корбевац, Ратаје, Павловац, Катун, Тибужде, Ћуковац, Златокоп, Вртогош, Дубница, Власе, Ристовац, Големо Село, Александровац, Моштаница, Буштрање, Мечковац-Топлац, у просторијама амбуланте у селу Доње Жапско, у просторијама МЗ у селу Доње Требешиње и просторијама Дечјег одељења болнице у Врању.⁶

⁴ Devinfo база, Врање, 2023, Devinfo база, Република Србија, 2023

⁵ Devinfo база, Врање, 2023

⁶ Подаци о ПУ „Наше дете“, доступно на: <https://nasedetevr.rs/>

У претходној години је у девет вртића била 21 јаслена група (0-3 године) са укупно 359 уписане деце, 40 група деце узраста од 3-5,5 година са укупно 962 деце и 43 групе које похађају припремни предшколски програм са 885 уписане деце.⁷ Обухват деце узраста од 0-3 године предшколским васпитањем и образовањем је 27,3% док обухват деце узраста од 3 године до поласка у припремни предшколски програм (ППП) износи 52%. Обухват деце од 0-3 године предшколским васпитањем и образовањем, као и обухват деце узраста од 3 године до поласка у ППП у Врању, нижи је од републичког просека који је 34,3%, односно, 65,8.⁸

Капацитет предшколског образовања у Врању је такав да је у 2021. години примљено је укупно 2.196 деце, од чега 1.945 у градским насељима, а 251 дете у осталим насељима. Преко капацитета уписано је 14 деце у градским насељима, а 54 деце остало је без места у вртићима. По питању плаћања трошкова предшколског образовања, 21% родитеља у Врањуне плаћа ове трошкове, док 55% родитеља плаћа пуну цену.

Према подацима из извештаја ПУ „Наше дете“ за 2021/2022. годину, у вртиће је уписано 74 деце ромске националности, уз напомену да испод 50% њих редовно и похађа вртић. Поред тога, 34 деце са сметњама у развоју је уписано, од тога 14 деце има мишљење Интерресорне комисије, за 15 су израђени индивидуални образовни планови, а формиран су и тимови за додатну подршку. Око 5% деце и породица је због специфичности у социјалној структури у појачаном ризику за појаве тешкоћа у развоју и функционисању.

У Врању постоји 12 матичних основних школа (шест основних школа у руралним подручјима и шест у граду) и 34 подручна одељења. У 2021. години, нето стопа обухвата основним образовањем износила је 93,7%, што одговара републичком просеку. Основну школу у 2021. години похађало је 6496 ђака. Стопа одустајања од школовања у основним школама у 2021. години износила је 1,2% што је битно изнад републичког просека (0,3). Постоји и школа за образовање одраслих, као и две школе које су уједно и основна и средња школа – Музичка школа „Стеван Мокрањац“ и Школа за основно и средње образовање „Вуле Антић“.

Средњих школа у Врању има седам. У 2022. години уписало их је 3221 ученик/ца, од тога 19 ученика са сметњама у развоју и/или са инвалидитетом. Стопа одустајања од средњег образовања је 0,6%.

⁷ Годишњи извештај Предшколске установе „Наше дете“ за 2021/2022. годину

⁸ Devinfo база, Профил Врање и Профил Републике Србије, 2023

Врање има следеће средње школе: Музичку школу „ Стеван Мокрањац“; Школу за основно и средње образовање „Вуле Антић“; Техничку школу; Средњу пољопривредно-ветеринарску школу „Стеван Синђелић“; Медицинску школу „Др Изабел Емсли Хатон“; Гимназију „Бора Станковић“, Хемијско-технолошку и Економско-трговинску школу.⁹

Највише младих у Врању уписало је 2022. године четворогодишње стручне средње школе, у које се уписало више девојчица него дечака, као и у Гимназији, док је у трогодишњем средњем образовању ситуација обрнута.

Гимназија		Четворогодишња стручна средња школа		Трогодишња стручна средња школа	
Ж	М	Ж	М	Ж	М
437	319	1144	1051	87	183

Табела 4. Број уписаних ученика у средње школе по школи и полу

Поред основних и средњих школа, у Врању су заступљене и високошколске установе: Педагошки факултет у Врању Универзитета у Нишу, Академија техничко-васпитачких струковних студија - Одсек Врање (АТВСС) и Правни факултет високошколска јединица у Врању, као и високошколске установе које имају важећу акредитацију Министарства просвете Републике Србије. На територији града у 2021/2022. години уписано је преко 200 студената.

2.3. Запошљавање

Врање спада међу 10 градова у Србији са највећим бројем дневних миграција. Према подацима из 2011. године, 2.246 радника који немају пребивалиште на подручју града Врања, путује у Врање на посао. То чини око 3% од укупне популације која живи у Врању, односно, око 4% од укупно радно способног становништва. На основу ових података може се проценити да се сваког дана број људи у Врању повећава око 3% до 5% на основу дневних миграција.

На територији града Врања у последњој деценији нема пуно кретање становништва из руралне у урбану средину, јер је ово кретање завршено попуњавањем некадашњих индустријских капацитета. Међутим, друштвено-економска криза која је проузроковала слабљење индустријских капацитета, вишак радне снаге и губитак посла, условљава ново кретање становништва из једне урбане у другу урбану средину, ради проналажења посла и обезбеђивања егзистенције.¹⁰

⁹ Државне средње школе у Врању, доступно на: <https://srednjeskole.edukacija.rs/drzavne-srednjeskole/svi-gradovi/vranje>

¹⁰ Податак преузет са www.apr.gov.rs

У Врању је 2022. године било 24.873 запослених, а број запослених се само благо повећао у периоду од 2019-2021. године, при чему је видна разлика између запослених мушкараца и жена.

2019		2020		2021	
Ж	М	Ж	М	Ж	М
11.039	13.008	11.280	13.229	11.331	13.235
Укупно	24.047	Укупно	24.509	Укупно	24.566

Табела 5. Регистровани запослени по полу

Приметно је да је у Врању више незапослених жена у односу на незапослене мушкараце, као и да број незапослених из године у годину варира.

2020		2021		2022	
Ж	М	Ж	М	Ж	М
3.182	2.739	3.848	2.924	3.260	2.576
Укупно	5.921	Укупно	6.772	Укупно	5.836

Табела 6. Регистровани незапослени по полу

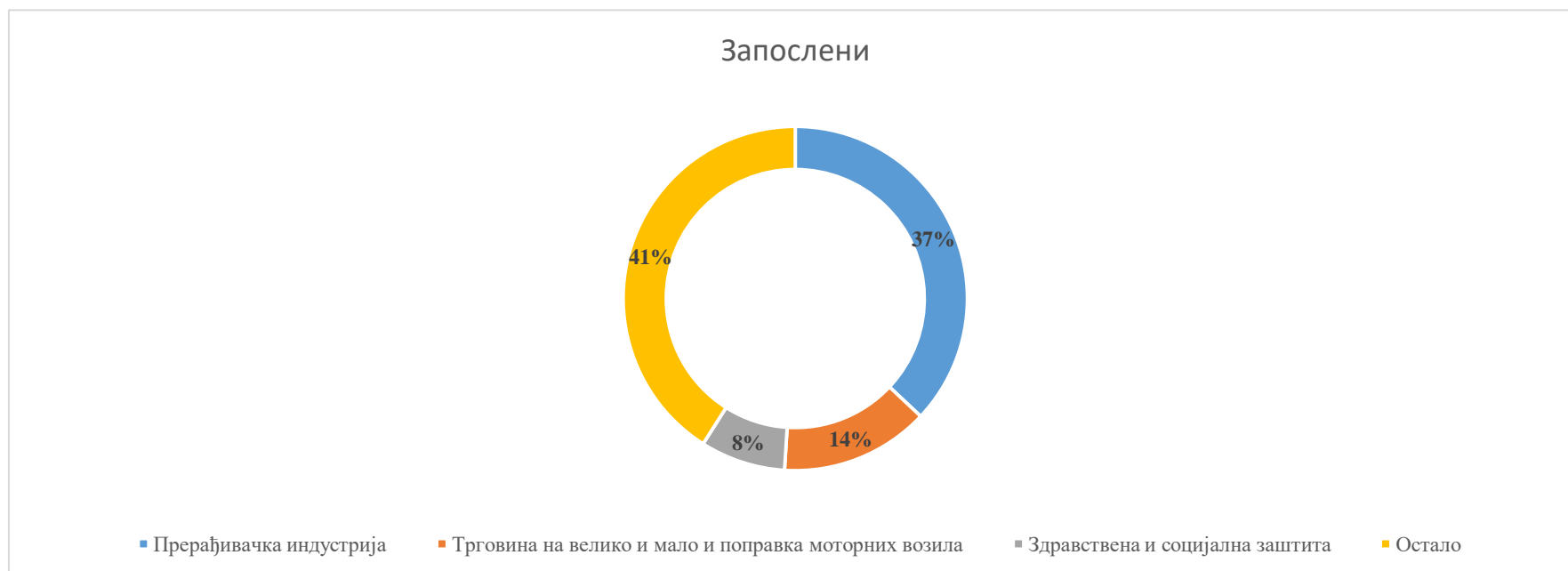
Такође, подаци из 2022. године показују постојање разлике у незапослености према полу и старосном добу, осим у старосној групи 15-29, у којој је незапосленост приближно иста – 21% жена и 20% мушкараца. Од укупног броја незапослених жена, највећи проценат припада старосној групи 30-54 године (58%), док је 52% незапослених мушкараца у тој старосној групи. У старосној групи 55+, незапослених жена је 22%, док је незапослених мушкараца 28%.¹¹

Подаци Агенције за привредне регистре за 2022. годину нису разврстани по полу. У Врању је 2022. године било 24.873 запослених и 5.836 незапослених. Највећи број незапослених су неквалификовани и полуквалификовани са нижом стручном спремом (2.039), затим са средњом стручном спремом (1.606), квалификованих незапослених је 1.099, висококвалификованих 18, а незапослених са вишом и високом стручном спремом 1.074. Према подацима из АПР-а, број незапослених варира у последње три године, па се у периоду 2019-2020. године смањило за око 20%, у периоду 2020-2021. године порастао је за око 30%, а у периоду 2021-2022. године број незапослених поново се смањило за 20%.

¹¹ Ибид

У укупном броју незапослених доминирају особе старости 45-64 године, као и велики број младих старости 15-29 година, укупно 1.377, од чега је 750 младих жена. Посебно је висок број незапослених лица у области економија, право и администрација, у свим степенима стручне спреме, који чине око 14% укупног броја незапослених. Према евиденцији Националне службе за запошљавање, Филијала Врање у новембру 2021. године, на евиденцији се налазило 209 особа са инвалидитетом, од којих је 92 жене са инвалидитетом, што је око 3% укупног броја незапослених, као и 747 Рома (од тога 373 Ромкиња), што представља 10,8 % од укупног броја незапослених. Треба поменути да 37,5% незапослених припада категорији оних који први пут траже запослење/без радног искуства (укупно 2.590, од тога 1.490 жена), док је 62,5% незапослених у категорији оних који су били у радном односу (укупно 4.324, од тога 2.471).¹²

Највећи број запослених ангажован је у прерађивачкој индустрији (37%) и у трговини (14%), а 8% запослених ради у здравственој или социјалној заштити.¹³

¹² Локални акциони план запошљавања Града Врања за 2022-2023. годину

¹³ Републички завод за статистику, доступно на <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G20211013.pdf>

Графикон 1. Структура запослених у Врању: Годишњи просек 2020.

У 2021.години је дошло до извесног ублажавања негативних привредних трендова, између осталог, захваљујући интервенцијама Владе Републике Србије, кроз директну финансијску подршку привредним субјектима и грађанима. Међутим, неопходно је наставити са осталим процесима унапређења привреде. На привреду града Врања у претходном периоду позитивно су утицали и капитални пројекти попут изградње Коридора 10, долазак страних инвеститора, раст пословних активности домаћих инвеститора.

У планско-урбанистичком аспекту ради се на разради пословнопроизводних зона. Најважнија је Слободна зона Врање на површини од преко 105ха гринфилд локација, а у саставу слободне зоне је и преко 40.000м² браунфилд локација, као и подручје привредно радне зоне „Бунушевац проширење“ површине од око 1,0 ха.

Од општих (планских) докумената у Врању су усвојени: План капиталних инвестиција града Врања 2018-2022; План развоја креативних индустрија града Врања 2019-2024 и План развоја града Врања за период 2021-2030.године. Поред тога, у протеклом периоду је реализован и велики број пројеката (ХЕЛП, Европски ПРОГРЕС), а отварање нових радних места је додатна вредност имплементираних пројеката, кроз директне подстицаје новом запошљавању или кроз стварање услова за нове инвестиције и раст привредних активности. Локалним акционим планом запошљавања 2022-2023. године као општи циљ запошљавања у локалној заједници постављен је допринос порасту запослености и стварању предуслова за даљи развој радне снаге, па је за 1% планирано повећање запослености, односно, смањење незапослености за 2%. Планиране мере за остваривање циља су:

- Програм стручне праксе који омогућује стицање практичних знања, односно, унапређење стручних компетенција незапослених лица за самосталан рад у струци (36 особа у 2022. и 50 особа у 2023. години);
- Програм обуке радника на захтев послодавца, као један од одрживих механизма усклађивања потреба послодавца за специјализованим вештинама радника, условљених типологијом конкретних радних места и техничко-технолошким процесом (15 незапослених у 2022. и 20 незапослених особа у 2023. години);
- Субвенције за запошљавање незапослених лица из категорије теже запошљивих, што омогућава директну подршку отварању нових радних места код послодавца (20 особа у 2022. и 25 у 2023. години); - Субвенције за самозапошљавање, којима се омогућује развој предузетништва и отварање нових радних места (20 особа у 2022. и 25 у 2023. години);
- Јавни радови као мера активне политике запошљавања. Подразумевају ангажовање незапослених особа, посебно оних са нижим степеном образовања и осталих осетљивих категорија, у областима социјалне заштите, заштите животне средине, одржавања и обнављања јавне инфраструктуре као и у осталим делатностима (27 особа у 2022. и 30 у 2023. години).

Планирано је да мере активне политике запошљавања буду реализоване самостално из буџета града Врања или у сарадњи са Националном службом за запошљавање, уз могуће учешће других националних и међународних донатора, кроз различите развојне програме.¹⁴

2.4. Социјалне и здравствене услуге

Установа социјалне заштите и орган старатељства у Врању је Центар за социјални рад, који реализује програмске задатке из области социјалне заштите, породично – правне заштите и проширених права из социјалне заштите на основу Одлуке о социјалној заштити града, укључујући: право на једнократну помоћ; посебну новчану помоћ; право на опрему корисника за смештај у установу или другу породицу; право на путне трошкове за родитеље-старатеље деце са сметњама у развоју која су на редовном школовању; право на накнаду трошкова сахране и право на бесплатан оброк.¹⁵

Центар за социјални рад Врања указује на неусаглашеност броја и структуре запослених у односу на реалне потребе. Наиме, укупан број запослених је 35, Министарство за рад запошљавање борачка и социјална питања запошљава 20, а треба да буде 27, а из буџета ЈЛС финансирају се 15 запошљених. Удео корисника социјалне заштите у укупној популацији у Врању је по подацима из 2021. године 10,5%.⁷⁴

У највећем проценту заступљени су одрасли, затим деца, па старији. На основу анализе корисничких група малолетних и пунолетних корисника/ца увиђа се да је материјална угроженост најчешћи проблем због којег је су се грађани нашли у систему социјалне заштите.

На евиденцији ЦСР Врање има 1017 породица, а највећи број корисника живи у једночланом и двочланом домаћинству (56,5%). Комисији за остваривање права за једнократну помоћ у 2022. години поднето је 1.560 захтева, а позитивно је решено 1.124 захтева, као и 331 захтев ван комисије, од којих је 276 решено позитивно. Најчешће обраћање било је за остваривање права за набавку лекова, задовољења основних животних потреба, набавку уџбеника и школског прибора за децу, покривање погребних трошкова и др. Зграда Центра за социјални рад није адекватно приступачна особама са инвалидитетом и старијим особама, што смањује могућност приступа услугама система, што се делимично надокнађује теренским радом стручних радника. Такође, простор, намештај и опрема коју центар поседује не задовољавају основне услове неопходне за функционисање установе.

¹⁴ Локални акциони план запошљавања Града Врања за 2022-2023. годину

¹⁵ Сајт: Центар за социјални рад Врање - <https://www.csr-vranje.rs/>

Центар за социјални рад има уграђен паник тастер систем као техничку меру безбедности запослених, којим се алармира МУП, када за тим има потребе. У центру је формиран Интерни тим за заштиту од насиља у породици. Овај тим је интердисциплинаран и чини га пет стручних радника ЦСР. Руководилац интерног тима за насиље у породици, у сарадњи са руководиоцима служби и супервизорима, учествује у пружању подршке у вођењу случаја, укључивању стручних радника других профила у рад на случају, сарадњи са другим системима, а такође су се чланови интерног тима укључивали у рад на случајевима где је насиље откривено у раду на предметима по другом основу. У свим случајевима је заустављено акутно насиље, а жртве насиља су адекватно заштићене.

Поред Центра за социјални рад, у Врању ради и Центар за развој локалних услуга социјалне заштите као установа социјалне заштите у надлежности града Врања. Формиран је 2008. године услед потребе да се социјална заштита у граду и Пчињском округу унапреди и ојача. Центар за развој локалних услуга социјалне заштите пружа пет врста услуга:

- Прихватилиште за одрасла и стара лица: Функција прихватилишта је да прихвати и привремено збрине сва лица у стању социјалне потребе. Збрињавају се лица која се тренутно налазе у ситуацији да су витално угрожена због тешког здравственог стања, лоше материјалне ситуације, нерешеног стамбеног проблема, друштвено негативног понашања, претежно са територије града Врања, мада има и корисника са територије целог Пчињског округа, што овој услузи социјалне заштите даје регионални карактер. Смештај корисника у Прихватилиште остварује се на основу решења, надлежног центра за социјални рад, а услуге се пружају најдуже у трајању до шест месеци. Трошкови смештаја за кориснике са територије Врања су бесплатни. Капацитет Прихватилишта за одрасла и старија лица је 35 корисника;

- Прихватилиште за жртве насиља у породици – Сигурна кућа: Реализација ове услуге социјалне заштите започета је 2015. године. У Сигурној кући се обезбеђује смештај, исхрана, психосоцијална подршка, правна помоћ, као и физичка и егзистенцијална сигурност и безбедност жртве. Капацитет Сигурне куће је 10 корисница. Смештај у Сигурну кући реализује се издавањем упута надлежног ЦСР, а услуга смештаја се пружа до успостављања другог одговарајућег облика заштите, најдуже до шест месеци. Трошкови смештаја који су у стању социјалне потребе за кориснице са територије Врања су бесплатни;

- Дневни боравак за децу, младе и одрасле са телесним инвалидитетом и интелектуалним тешкоћама: Ова услуга покренута је 2007. године кроз пројекат и има капацитет од 20 корисника/ца. Основни циљ услуге је унапређење квалитета живота корисника/ца у властитој социјалној средини, кроз одржавање и развијање социјалних, психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за самосталан живот. Кроз ову дневну услугу у заједници, корисници/це у организованом окружењу задовољавају развојне потребе, стичу и развијају животне вештине, личну и друштвену одговорност. Услуга дневног боравка обухвата превоз, дневно физичко збрињавање и исхрану (два obroка), адекватну бригу и негу током боравка, васпитно-образовни рад, радно-окупационе и рекреативне активности, социјализацију у отвореној средини, сарадњу са родитељима и психосоцијалну подршку породици;

- Лични пратилац детета: Ова услуга функционише од 2016. године у сарадњи са локалном самоуправом и образовним установама. Током пружања услуге обучено је преко 60 личних пратилаца по акредитованом програму и успостављена је сарадња са предшколском установом, као и основним и средњим школама са територије града;
- Помоћ у кући за одрасла и старија лица: Услуга је намењена особама старијим од 65 година, која имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора при чему је породична подршка недовољна или није расположива.

Што се здравствене заштите тиче, у Врању постоји Општа болница, као и Дом здравља са следећим организационим јединицама: Служба за здравствену заштиту одраслог становништва; Служба за здравствену заштиту радника; Служба ХМП; Центар за превенцију са поливалентном патронажом; Служба за пнеумофтизиологију; Служба кућног лечења и медицинске неге; Служба за здравствену заштиту жена; Служба за здравствену заштиту школске деце и омладине; Служба за здравствену заштиту предшколске деце; Служба за консултативно-специјалистичку дијагностику; Диспансер за дијабетес; Диспансер за масовне хроничне незаразне болести; Служба за клиничко-биохемијску лабораторију и Служба стоматологије. 79 У склопу Дома здравља Врање налазе се шест Здравствених станица при општој пракси и то у местима: Барелић, Ратаје, Ристовац, Врањска Бања, Крива Феја и Власе, 13 Здравствених амбуланти: Доње Жапско, Буштрање, АТД, Дубница, Мијовце, Моштаница, Корбевац, Тибужде, Доње Врање, Огледна станица, Требешиње, Ћуковац и Вртогош, као и четири амбуланте при Диспансеру за здравствену заштиту радника: Јумко, Симпо, Алфа и Див.

У табели испод представљени су одређени показатељи у вези са здравственом заштитом у Врању, упоређени са просеком у Републици Србији, из којих се може закључити да нема великих одступања у односу на републички просек.

	Врање (подаци из 2021)	Република Србија (подаци из 2021)
Број лекара	281	20.186
Број лекара на 1000 становника	3,6	3,0
Лекари - здравствена заштита деце (на 1000 становника)	2,0	1,5
Лекари - здравствена заштита школске деце и омладине (на 1000 становника)	0,7	0,7

Лекари - здравствена заштита одраслог становништва (на 1000 становника)	0,4	0,7
Лекари - здравствена заштита жена (на 1000 становника)	0,12	0,18
Обухват жена у току првог триместра трудноће савременом здравственом заштитом	74,1	72,8
Процент деце која су вакцинисана против дифтерије, тетануса и великог кашља у првој години живота	85,9	90,8
Процент деце која су вакцинисана против малих богиња у првих 18 месеци живота	84,0	74,8

Табела 7. Одабрани показатељи из здравствене заштите за 2021. годину¹⁶

Ови подаци показују да Врање има довољан број лекара/ки, односно, да их има више него што је просечно у Републици Србији на 1000 становника. Међутим, анализа показатеља квалитета рада у здравственим установама Пчињског округа у 2021. години, показала је да је проценат превентивних прегледа занемарљив у односу на укупан број прегледа. На пример, Дом здравља Врање има 0,35% превентивних прегледа, а поређења ради, Дом здравља Прешево има 35,76%.

Према подацима Института за јавно здравље, у 2020. години стопа малолетничких порођаја (на 1000 породиља) била 21,5%, док је у 2021. години тај проценат износио 5,3%

¹⁶ DevInfo база, Врање 2023 и DevInfo база, Република Србија, 2023

3. ПОЈАМ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА

3.1. Појам насиља

Насиље је сваки облик једанпут учињеног или поновљеног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства деце/ученика. О насиљу говоримо у случају када неко неког намерно повреди и учини да се осећалоше; када неко повреди нечије тело или осећања. Када је реч о насиљу над децом, оно може да буде учињено од стране одраслих, као и од стране саме деце. Када деца над другом децом вршенасиље, у питању је вршњачко насиље.

У области заштите деце од насиља, Влада Републике Србије показала је опредељеност за бављење овим проблемом усвајањем Стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља за период 2020. до 2023. која је од стране Владе усвојена маја, 2020. године и операционализована Акционим планом за 2020, 2021.¹⁷ Такође, Влада Републике Србије усвојила је Општи протокол заштите деце од насиља 2022. Овај документ треба да допринесе успостављању ефикасног координисаног поступка за заштиту детета од насиља и омогући адекватну интервенцију, опоравак и услове за даљи безбедан развој детета. Након усвајања Општег протокола надлежна министарства су дужна да у складу са општим протоколом израде посебне протоколе. И приватни сектор је препознат као носилац одговорности у превенцији и заштити деце од насиља.

Многе одредбе Конвенције о правима детета односе се на заштиту детета од насиља у најширем смислу. Заштита детета од: физичког и менталног насиља, злоупотребе и занемаривања (члан 19); свих облика сексуалног злостављања и искоришћавања (члан 34); отмице и трговине децом (члан 35); свих других облика искоришћавања (експлоатације) штетних по било који вид дететове добробити (члан 36); нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37); Конвенција такође обавезује државе потписнице да обезбеде мере подршке за физички и психички опоравак детета жртве насиља и његову социјалну реинтеграцију (члан 39).

У насиље се не могу сврстати следеће појаве:

- једнократни инцидент који се не понавља;
- пријатељска размирица, свађа која се конструктивно решава;
- случајно nanoшење бола (без намере да се повреди) без понављања.

Насилно понашање је широко распрострањен проблем. Појављује се на свимзрастима и у свим културама. Понекад деца опонашају нечије или испољавају научено понашање.

¹⁷ Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период 2020. до 2023. - "Службени гласник РС", број 80 од 3. јуна 2020.

3.2. Врсте насиља

У Општем коментару бр. 13 Комитета за права детета: Право детета на слободу од свих облика насиља, истиче се да су потребне јасне оперативне правне дефиниције различитих облика насиља наведених у члану 19. Конвенције о правима детета, како би се забранили сви облици насиља у свим окружењима.¹⁸ Из тог разлога следе дефиниције различитих облика насиља које се користе у међународним документима и законима Републике Србије на којима се Општи протокол заснива.

Физичко насиље над дететом означава насиље које доводи до стварног или потенцијалног физичког повређивања услед неке интеракције или одсуства интеракције, које потпада под разуман оквир надзора родитеља, или особе која је на положају на коме има одговорност, моћ над дететом или његово поверење (СЗО, 1999). Обухвата широк дијапазон активности као што су ударање, пребијање, шутирање, чупање косе, грижење, гушење, наношење опекотина, тровање, дављење, везивање, присиљавање детета да за казну остане у положају који узрокује бол или је понижавајући, претња ножем или пиштољем и друго.

Телесно кажњавање детета означава насиље према детету у циљу исправљања или контроле понашања детета, односно било које кажњавање у којем се примењује физичка сила и које има за намеру да нанесе изванредан степен бола или неугодности, ма колико да је благ, што подразумева ударање деце („батине”, „шамарање”, „ударање по стражњици”) руком или неким средством — бичем, штапом, каишем, ципелом, варјачом, итд; али може такође да обухвата, на пример, шутирање, дрмусање или бацање детета, гребање, штипање, угризање, вучење за косу или ударање по ушима, приморавање детета да буде у неугодном положају, наношење опекотина или приморавање на насилно гутање (на пример, прање уста детета сапуном или приморавање детета да гута љуте зачине).

Емоционално насиље над дететом је психолошко малтретирање, ментално злостављање, вербално злостављање и емотивно злостављање или занемаривање и оно може обухватати поступке којима се ВРШИ омаловажавање, оцрњивање, окривљавање без разлога, којима се прети, застрашује, ограничава кретање детета, врши дискриминација, исмејава или упражњавају други облици непријатељског или одбацујућег поступања са дететом, излагање збуњујућим или трауматским догађајима и околностима (нпр. породичном насиљу), коришћење детета за задовољавање психолошких потреба пружаоца неге, активно „поткупљивање” детета, као и пропуштање да се унапређује дететова социјална адаптација и интеграција (укључујући изолацију).

¹⁸ Закон о ратификацији УН Конвенције о правима детета (Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр 15/90 и Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр 4/96 и 2/97).

Сексуално насиље је укључивање детета у сексуалне активности које не разуме у потпуности и не може дати свој пристанак или за које дете није развојно припремљено, као и све сексуалне активности којима се крше закони и табуи у друштву. У Конвенцији Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања изричито се наводи да сексуално злостављање детета укључује и следеће видове намерног понашања, који треба да су криминализовани: а) бављење сексуалним активностима са дететом које није навршило правни узраст у коме су сексуалне активности допуштене; б) ступање у сексуалне активности са дететом када је при том примењена принуда, сила или претња; или, злоупотребљен признати положај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, укључујући ту и положај у породици; или, злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази, његов рањиви положај, првенствено због менталног или физичког хендикепа или зависности. У сексуално насиље спада и искоришћавање детета у проституцији и порнографији, које се описује у оквиру појма експлоатација детета.

Занемаривање и немарно поступање представља немар или пропуст родитеља, старатеља или другог пружаоца неге да обезбеди услове за развој детета у било којој или свим областима: здравља, васпитања и образовања, емоционалног развоја, исхране, смештаја и безбедних животних услова, а у оквиру разумно расположивих средстава породице или пружаоца неге, што нарушава или може са великом вероватноћом нарушити здравље детета или његов физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој. Оно обухвата и пропуст у обављању правилног надзора и заштите детета од повређивања у мери у којој је то изводљиво (СЗО, 1999). Емоционално занемаривање обухвата и пропуст да се обезбеди развојно прикладна, подржавајућа средина, укључујући и доступност примарне фигуре привржености, тако да би дете могло развити стабилан и пун опсег емоционалних и социјалних способности које одговарају његовом личном потенцијалу, а у складу са контекстом друштва у коме дете живи. Занемаривање може бити физичко, емоционално, медицинско и едукативно занемаривање или комбинација ових облика.

Експлоатација детета означава коришћење детета за рад или за друге активности, а у корист других особа. Ове активности нарушавају физичко или ментално здравље, образовање детета, његов морални, или социјални и емоционални развој (СЗО, 1999).

Следећи поступци спадају у експлоатацију детета:

- Трговина децом односи се на ситуацију у којој се силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи лице млађе од 18 година, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела,

проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаном сукобима.

- Искоришћавање детета за просјачење један је од најгорих облика дечјег рада и експлоатације детета, а може представљати и вид трговине дететом. Просјачење детета је низ активности којима дете тражи новац или друге материјалне вредности, бесповратно и без пружања противуслуге, изазивањем сажаљења, а с обзиром на своје сиромаштво или позивајући се на здравствене, верске или друге разлоге. Ако је дете у пратњи родитеља или другог одраслог лица које проси, сматраће се да проси и када то не чини директно.
- Искоришћавање детета за проституцију представља навођење или врбовање детета да се проституише, приморавање детета на проституцију или остваривање зараде од неког другог вида искоришћавања детета у сексуалне сврхе.
- Искоришћавање детета за порнографију обухвата производњу, нуђење или стављање на располагање, дистрибуирање или пренос, прибављање, посредовање дечје порнографије или свесно прибављање могућности приступа помоћу информационе или комуникационе технологије дечјој порнографији. Сексуално насиље над дететом је и ангажовање детета за учешће, навођење или приморавање детета да учествује у порнографским представама, или остваривање зараде или неки други вид искоришћавања детета у такве сврхе, као и свесно присуствовање порнографским представама у којима учествују деца.
- Злоупотреба дечјег рада представља онај рад детета, који је ментално, психички, социјално и морално опасан и штетан за дете и који утиче на образовање детета тако што онемогућава дете да похађа школу, обавезује дете да напусти образовање пре времена, или приморава дете да похађа школу под изузетно тешким условима, укључујући и најгоре облике дечијег рада према Конвенцији Међународне организације рада бр. 182.
- Трговина дететом ради усвојења препозната је као одузимање малолетног лица ради његовог усвојења противно важећим прописима, усвојење таквог лица или посредовање у таквом усвојењу, као и куповина, продаја, предаја, превоз, обезбеђење смештаја или прикривање.
- Злоупотреба детета у медицинске или научне сврхе је злоупотреба кроз укључивање детета у експерименте који могу бити штетни за развој детета, и укључивање детета у злоупотребу у трговини органима.
- Социјална експлоатација детета обухвата све форме злоупотребе детета у медијима, у рекламне сврхе, у кампањама политичких партија и сл.

Насиље у породици из перспективе детета, јесте сваки акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца који живи или је живео са дететом у заједничком домаћинству, без обзира на породични статус детета над којим је извршено насиље (рођено у брачној или ванбрачној заједници, под родитељским старањем, под старатељством, усвојено дете, дете на хранитељству). Према Породичном закону насиље у породици је свако понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице, а нарочито: наношење или покушај наношења телесне повреде; изазивање страха претњом убиства или наношење телесне повреде члану породице или њему блиском лицу;

присиљавање на сексуални однос; навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем; ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицем; вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање (члан 197. Породичног закона).¹⁹

Сведочење детета насиљу у породици означава специфичан вид менталног или емотивног насиља, било да дете директно посматра физичко, сексуално или психичко насиље према члану породице, или чује звуке, ударце, крике из непосредне близине, или зна да се насиље дешава или се може десити, односно накнадно види последице насиља према члану породице.

Насиље међу децом (вршњачко насиље) је намерно и свесно узнемиравање, малтретирање, застрашивање, наношење повреда другој особи - вршњаку. Најчешћи облици вршњачког насиља су: вербално злостављање; отимање и уништавање ствари; присиљавање и уцењивање других да раде оно што им је наређено; батине и физичко повређивање; новчано уцењивање; претње оружјем и сексуално насиље; социјална изолација детета; исмевање и вређање.

Дигитално насиље је сваки облик насиља који настаје употребом дигиталних технологија, са циљем да се дете узнемири, повреди, понизи (осрамоти), да осети страх и несигурност, односно да се угрози његова психичка, морална и физичка безбедност.

Насиље над дететом у спортском контексту може се испољити кроз психолошко вређање и омаловажавање на основу пола, физичког изгледа или постигнућа (у спорту); сувишни притисак на дете које се бави спортом односно дете спортисту да постиже боље резултате; захтевање сексуалних односа као предуслова за одабир у тим или давање одређене привилегије; физичке повреде или деградирајуће сексуалне ритуале иницијације; режиме исхране који воде поремећајима исхране као што је анорексија или у друге здравствене проблеме; телесно кажњавање или друге форме физичког кажњавања као санкцију за лоша постигнућа; повреде кроз терање на високо ризичне активности у екстремним условима; допинг и коришћење супстанци за побољшање постигнућа; притисак саиграча на коришћење алкохола или дрога; коришћење додатних физичких вежби као казне; захтевање од детета да учествује на такмичењу без обзира на повреду; недозвољавање адекватног одмора.

Родно засновано насиље над децом је сваки чин насиља над дететом због рода, родног идентитета, пола, полних карактеристика или сексуалне оријентације, а може да укључи родне предрасуде и дискриминацију (сексизам), родно укалупљивање и сексуалну објектификацију, сексуално узнемиравање, насиље у (раним) партнерским везама, насиље због сексуалне оријентације, родног идентитета, полних карактеристика и друге форме физичког, сексуалног и психичког насиља заснованог на роду.

Дечји брак је облик насиља који представља грубо кршење права детета, посебно девојчица, угрожава психофизичко здравље девојчица и излаже их ризику од апатридије, насиља у породици, трговине људима. Дечји брак је ванбрачна заједница у којој је бар један од партнера дете, односно особа млађа од 18 година, а коју је дете засновало уз подстицање, омогућавање,

¹⁹ Породични закон Републике Србије (Службенигласник РС, бр.18/2005, 72/2011 и 6/2015)

навођење, уз принуду или стварањем услова од стране одраслих особа из његовог окружења. Дечји брак не подразумева формално склопљен брак, већ заједницу живота у којој се дете налази.

Институционално насиље представља насиље учињено од стране професионалаца у институцијама, а може да обухвати директно насиље према корисницима услуга, као и ставове и понашања која воде неосетљивом опхођењу, занемаривању потреба и ускраћивању помоћи, умањивању учињеног насиља или последица, окривљавању жртве, неделотворном, неефикасном и неповезаном поступању, која доприносе поновној виктимизацији корисника услуге, односно жртве насиља. Тортура над дететом је сваки акт којим се детету намерно наносе бол или тешке физичке или менталне патње у циљу добијања од њега или неког трећег лица обавештења или признања или његовог кажњавања за дело које је то или неко треће лице извршило или за чије извршење је осумњичено, застрашивања тог лица или вршења притиска на њега или застрашивања или вршења притиска на неко треће лице или из било којег другог разлога заснованог на било ком облику дискриминације ако тај бол или те патње наноси службено лице или било које друго лице које делује у службеном својству или на његов подстицај или са његовим изричитим или прећутним пристанком. Тај израз се не односи на бол или патње које су резултат искључиво законитих санкција, неодвојивих од тих санкција или које те санкције проузрокују.

Несталим дететом сматра се свако дете за које се не зна где се тренутно налази и чији је нестанак пријављен полицији. Деца у покрету су деца избеглице, деца интерно расељена услед природних катастрофа или оружаних сукоба, деца тражиоци азила, деца мигранти у потрази за бољим условима живота, ирегуларни мигранти, деца жртве трговине људима, деца која су укључена у живот и рад на улици, деца повратници из процеса реадмисије.

Кризни догађај је у већини случајева непредвидив догађај са потенцијално негативним последицама. Тај догађај и његове последице могу проузроковати значајну штету особама које су непосредно или посредно изложене кризном догађају.

Кризни догађај карактерише број жртава (повређених или настрадалих), материјална штета, психолошке реакције појединца и/или заједнице у целини, као и солидарност у сврху отклањања последица.

Кризни догађаји су:

- Природна смрт детета/ученика;
- Покушај убиства и убиство детета/ученика (у установи или ван ње);
- Покушај самоубиства ученика и самоубиство (у установи или ван ње);

- Природна смрт, самоубиство или убиство запосленог у установи;
- Саобраћајна незгода у којој је повређено или настрадало дете, односно ученик и/или запослени у установи;
- Нестанак детета/ученика;
- Масовно тровање у простору установе;
- Дојава о подметнутој експлозивној направи у установи или терористичком нападу и слично;
- Талачка криза;
- Насиље већих размера (масовне туче, вишеструка убиства, терористички напади);
- Техничко-технолошке опасности (експлозија, изливање, испаравање отровних материја и пожар);
- Природне катастрофе (поплаве, земљотреси, пожари...);
- Епидемија која је обухватила територију/општину на којој се налази установа;
- Други кризни догађаји, у смислу овог правилника.

У случају проглашења ванредне ситуације, односно ванредог стања, установа поступа у складу са прописима који то уређују.

3.3. Ко врши насиље?

Понекад деца која се понашају насилно немају свест о штетности таквог понашања. Она могу бити подстицана од стране других (нпр. пријатеља) на насилно понашање, или опонашају старију браћу, сестре или људе којима се диве. Они можда не знају за боље начине комуницирања с вршњацима или пролазе кроз неке проблеме, па се то рефлектује кроз насиље. Деца могу бити и организатори групе, тј. подстицати и наговарати друге да се насилно понашају.

Деци која се понашају насилно такође треба помоћи, а не само казнити их. Ако се њима не помогне, они ће одрасти у насилне одрасле људе и насиљем ће решавати своје проблеме. Насиље врше одрасли, али и деца! Насиље могу вршити деца (насиље међу децом - вршњачко насиље). Насиље од стране запослених у установи. И наставници су део „културе насиља“ у школи, посебно као учесници у вербалном насиљу. Насиље од стране одрасле особе која није запослена у установи.

3.4. Последице насиља

Свако се може наћи у ситуацији да трпи насиље! Нека деца су чешће у ситуацији да трпе насиље. Тако, у школи или вршњачкој групи, то могу бити они који се по нечему разликују од других. То, на пример, могу бити деца која су веома висока или ниска, носе наочаре, буцмаста су или мршава, припадају другој националности, навијају за одређени тим, облаче се скромно или необично, имају лоше оцене или су супер одликаши, понашају се на начин који привлачи пажњу, сиромашна су или болесна...

Где се најчешће дешава вршњачко насиље? Вршњачко насиље се дешава у школи, и то у време одмора, у учионици, на ходнику или у дворишту. По правилу, у тим ситуацијама одрасли нису присутни. Насиље међу вршњацима се дешава и пре почетка наставе или по њеном завршетку, на путу у школу или при повратку кући. Школска дворишта и игралишта су места на којима деца проводе своје слободно време и честе су локације на којима се догађа вршњачко насиље. Свака неправда коју доживе ученици може бити подстицај повређеном ученику да свој бес, уместо на оног ко је неправду учинио, усмери на вршњака. Нереаговање наставника, стручних сарадника, али и вршњака на насилна понашања ученика и лош надзор у одређеним деловима школе (игралиште, ходници...), само олакшавају насилним ученицима да буду агресивни и застрашују друге. Знаци који говоре да је дете можда изложено насиљу у школи: дете мења понашање: уморно је, повучено, не спава добро, нема апетита, плаче, раздражљиво је; мења уобичајени пут кретања до школе и натраг; има модрице и огреботине, поцепану одећу; има главобоље, жали се на бол у стомаку, нервозно је, гризе нокте; књиге и личне ствари му нестају; боји се изненадних звукова, физичког контакта; школски успех слаби; тражи додатни новац за џепарац.

Један број деце остаје код куће због злостављања у школи. Жртве насиља трпе изолованост од вршњака, јер се они не желе дружити с онима који су неомиљени и злостављани, због страха да би се исто могло догодити и њима. Изложеност насиљу у школи води до ниског самопоштовања и депресије. Насиље оставља последице на оне који га трпе, али и на оне који се понашају насилно. Оставља последице и на оне који то насиље посматрају, јер могу да се навикну на такве облике понашања, да им оно постане природно и да се и сами нађу у ситуацији да га трпе или да тако решавају своје проблеме. Деца која су изложена насиљу често су физички повређена, постају плашљива, не иде им се у школу, слабије уче, тужна су, нису расположена за дружење, а понекад и она постају насилна. Ако овакво стање траје дуже, и ако се том детету не помогне, то може заувек да обележи личност детета које је жртва насиља.

4. Заштита деце од насиља – преглед нормативног оквира у Републици Србији

4.1. Дефиниција детета

Према члану 1. Конвенције о правима детета (Закон о ратификацији УН Конвенције о правима детета 1997), дете је „свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније“.²⁰

Законодавство Републике Србије нема јединствену дефиницију детета. Устав Републике Србије нема прецизну дефиницију детета. У члану 37. Устава је наведено да “Лице пунолетством стиче способност да самостално одлучује о својим правима и обавезама. Пунолетство наступа са навршених 18 година” (Устав РС 2006).

Породични закон такође нема прецизну дефиницију детета, у члану 11. став 1. „Пунолетство се стиче са навршеном 18. Годином живота”. Пунолетством лице стиче потпуну пословну способност (Породични закон 2015, чл. 11. став 2.). Потпуна пословна способност се може стећи и “склапањем брака пре пунолетства уз дозволу суда” (Породични закон 2015, чл. 11. ст. 2). У чл.11. ст. 3 наведено је да “Суд може дозволити стицање потпуне пословне способности малолетном лицу које је навршило 16. годину живота, а постало је родитељ и достигло је телесну и душевну зрелост потребну за самостално старање о сопственој личности, правима и интересима”. Уколико је дете због болести или сметњи у психо-физичком развоју неспособно да се стара о себи и о заштити својих права и интереса, родитељско право се може продужити и после пунолетства детета (Породични закон 2015, чл. 85).²¹

Кривични законик (2019), у члану 112. став 8. под појмом детета подразумева "лице које није навршило четрнаест година". Под појмом малолетника се сматра „лице које је навршило четрнаест година, а није навршило осамнаест година”, а под појмом малолетно лице (Кривични законик 2019, чл. 112, ст. 10.) се подразумева“ лице које није навршило осамнаест година”.²² Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица (2005, чл. 3) користи термин малолетник за „лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година“, млађи

²⁰ Закон о ратификацији УН Конвенције о правима детета (Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр 15/90 и Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр 4/96 и 2/97).

²¹ Породични закон Републике Србије (Службени гласник РС, бр.18/2005, 72/2011 и 6/2015)

²² Кривични законик - ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

малолетник за „лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило шеснаест година“, старији малолетник за „лице које је у време извршења кривичног дела навршило шеснаест, а није навршило осамнаест година“. ²³

Према овом Закону граница кривичне одговорности износи 14 година. У члану 2. Закона је наведено да „лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон“.

У Закону о прекршајима (2019, чл.71) наводи се да се „према малолетнику који у време када је учинио прекршај није навршио четрнаест година (дете) не може се водити прекршајни поступак“. Док се “ за малолетника старости од навршених четрнаест до навршених осамнаест година који учини прекршај, примењују одредбе ове главе, а остале одредбе овог закона само ако нису у супротности са овим одредбама”. ²⁴

Закон о социјалној заштити (2011) изједначава појам „малолетно лице“ и „дете“, и препознаје појам „пунолетно лице“ (млада особа, млади, односно омладина) под којим подразумева лица „до навршених 26 година живота“. ²⁵

Закон о здравственој заштити (2019, чл. 20) наводи појам дете „до навршених 18 година живота“. ²⁶

Закон о правима пацијента (2019, чл. 2, ст.3) дефинише „дете“ као „лице до навршених 18 година живота“. ²⁷

5. Уводне напомене

У Републици Србији живи 1.218.906 деце што представља 17,3 % укупне популације (УНИЦЕФ 2019). ²⁸

Подаци из УНИЦЕФ (2017) истраживања „Насиље према деци у Србији: Детерминанте; фактори и интервенције“ указују да је насиље према деци распрострањено у свим окружењима у којима деца живе и бораве: у породици, школском окружењу, институцијама у којима се деца налазе на смештају, као и у дигиталном окружењу. ²⁹

²³ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица Републике Србије (Службенигласник РС, бр. 85/2005).

²⁴ Закон о прекршајима Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 - одлука УС, 91/2019 и 91/2019 - др. закон).

²⁵ Закон о социјалној заштити Републике Србије (Службени гласник РС, бр.24/2011).

²⁶ Закон о здравственој заштити Републике Србије (Службенигласник РС, бр.25/2019)

²⁷ Закон о правима пацијената Републике Србије (Службенигласник РС, бр.45/2013 и 25/2019 – др.закон).

²⁸ УНИЦЕФ. 2019. Ситуациона анализа деце и адолесцената у Србији. Београд: УНИЦЕФ.

²⁹ УНИЦЕФ. 2017. Насиље према деци у Србији: Детерминанте; фактори и интервенције. Београд: УНИЦЕФ.

Право на заштиту од свих облика насиља представља основно право сваког детета. У Републици Србији постоји велики број правних докумената који регулишу област заштите детета од насиља, злостављања и занемаривања, како закона, тако и потврђених и ратификованих међународних докумената, као и подзаконских аката и протокола.

Србија је ратификовала Конвенцију УН о правима детета (Закон о ратификацији УН Конвенције о правима детета 97) и самим тим се обавезала да ће обезбедити остваривање свих права детета, а нарочито на заштиту од свих облика насиља, злостављања и занемаривања. Поред Конвенције о правима детета, Република Србија је ратификовала и два додатна протокола уз Конвенцију о правима детета: Факултативни протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима (Закон о ратификацији Протокола о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији 2002; Закон о ратификацији Протокола уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима 2002).

Право детета на сигурност и посебну заштиту у Републици Србији је осигурано следећом правном регулативом: Породичним законом, Законом о основама система васпитања и образовања, Законом о спречавању насиља у породици, Законом о социјалној заштити, Закон о здравственој заштити, Кривичним закоником, Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица,³⁰ Законом о забрани дискриминације, Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, Законом о полицији.³¹

Влада Републике Србије усвојила је и низ стратегија, програма и протокола важних за заштиту деце од насиља, попут Стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља (за период од 2020. до 2023. године са Акционим планом за 2020. и 2021. годину), Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, Правилник о протоколу поступања у одговору на насиље, злостављање и занемаривање.

УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Устав Републике Србије (2006) садржи одредбе у вези са заштитом деце од насиља. У члану 64. Устава стоји да „деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости“, као и да су „деца заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребљавања“.³²

³⁰ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 85/2005).

³¹ Закон о полицији Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 6/16, 24/18 и 87/18).

³² Устав Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 98/2006).

ПОРОДИЧНИ ЗАКОН

У члану 6. Породичног закона се наводи да је „свако дужан да се руководи најбољим интересом детета у свим активностима које се тичу детета” а да “држава има обавезу да предузимасвепотребне мере за заштиту детета од занемаривања, од физичког, сексуалног и емоционалног злостављања те од сваке врсте експлоатације“. Породични закон такође наводи да “држава има обавезу да поштује, штити и унапређује права детета”.³³

Породичним законом (2015, чл.10) је предвиђена забра насилја у породици каои да „свако има, у складу са законом, право на заштиту од насилја у породици“. Насилје у породици је дефинисано као “понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице” (2015, чл.197, ст.1). У закону се даље наводе које све радње спадају у насилје у породици: наношење или покушај наношења телесне повреде; изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; присиљавање на сексуални однос; навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. Годину живота или немоћним лицем; ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање (2015, чл.197, ст.2).

Мере заштите су такође предвиђене овим законом и одређују се против члана породице који врши насилје и те мере подразумевају: издавање налога за иселење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности; издавање налога за уселење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности; забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице; забрана даљег узнемиравања члана породице (2015, чл.198).

ЗАКОН О ОСНОВАМА СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Закон о основама система васпитања и образовања (2020) гарантује обезбеђивање права детета и ученика и заштиту од насилја, злостављања и занемаривања: „Установа, односно запослени у установи дужни су да обезбеде остваривање права детета и ученика”, као и заштиту од дискриминације, насилја, злостављања и занемаривања. Законом је забрањено физичко, психичко,

³³ Породични закон Републике Србије (Службенигласник РС, бр.18/2005, 72/2011 и 6/2015)

социјално, сексуално, дигитално и свако друго насиље, злостављање и занемаривање запосленог, детета, ученика, одраслог, родитеља односно другог законског заступника или трећег лица у установи.³⁴

У члану 111. се дефинише насиље и злостављање као „сваки облик једанпут учињеног, односно понављеног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета, ученика и одраслог“.

Под физичким насиљем, у смислу овог закона, сматра се: физичко кажњавање детета, ученика или одраслог од стране запосленог, родитеља односно другог законског заступника или трећег лица у установи; свако понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика, одраслог или запосленог; насилно понашање запосленог према детету, ученику или одраслом, као и ученика и одраслог према другом ученику, одраслом или запосленом.

Под психичким насиљем, у смислу овог закона, сматра се понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства.

Под социјалним насиљем, у смислу овог закона, сматра се искључивање детета, ученика и одраслог из групе вршњака и различитих облика активности установе.

Под сексуалним насиљем и злостављањем, у смислу овог закона, сматра се понашање којим се дете и ученик сексуално узнемирава, наводи или приморава на учешће у сексуалним активностима које не жели, не схвата или за које није развојно дорастао или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације.

Под дигиталним насиљем и злостављањем, у смислу овог закона, сматра се злоупотреба информационо комуникационих технологија која може да има за последицу повреду друге личности и угрожавање достојанства и остварује се слањем порука електронском поштом, смс-ом, ммс-ом, путем веб-сајта (web site), четовањем, укључивањем у форуме, социјалне мреже и другим облицима дигиталне комуникације.

Законом се такође предвиђа дужност установа образовања и васпитања да „надлежном органу пријави сваки облик насиља, злостављања и занемаривања у установи почињен од стране родитеља, односно другог законског заступника или трећег лица у установи“ као и да „одмах поднесе пријаву надлежном органу ако се код детета или ученика примете знаци насиља, злостављања или занемаривања“ (2020, чл. 45).

ЗАКОН О СОЦИЈАЛНОЈ ЗАШТИТИ

Закон о социјалној заштити (2011) одређује циљеве социјалне заштите који су оријентисани на обезбеђивање материјалне подршке и пружање услуга социјалнезаштите. Један од циљева је и предупредити злостављање, занемаривање или експлоатацију, односно отклонити њихове последице (2011, чл.3, ст.5). Закон о социјалној заштити, као посебне кориснике

³⁴ Закон о основама система васпитања и образовања Републике Србије (Службени гласник РС, бр.88/2017, 27/2018 - др. закони и 6/2020).

социјалне заштите дефинише малолетна лица за коју постоји опасност да ће постати жртва или ако су жртве злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације (2011, чл.41,ст.6). Закон дефинише обавезу центра за социјални рад - органа

КРИВИЧНИ ЗАКОНИК

старатељства је да пружи прописану заштиту овим корисницима.³⁵

Кривични законик (2019) сагледава дете у контексту кривичне одговорности, заштите од кривичних дела и сл. У закону је дефинисано да је дете лице које није навршило четрнаест година, малолетник је лице које је навршило четрнаест година, а није навршило осамнаест година, док се малолетним лицем сматра лице које није навршило осамнаест година. Овим законом посебно се санкционишу кривична дела која имају елементе насиља, занемаривања, злоупотребе, злостављања и експлоатације малолетних лица, а као посебан облик квалификованог кривичног дела прописује се дело учињено према малолетном лицу млађем од 14 година. У овом закону је дефинисано насиље у породици као примена насиља, претње да ће напасти на живот или тело, дрско или безобзирно понашање којим се угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана породице (2019, чл.194, ст.1).³⁶

ЗАКОН О ПОСЕБНИМ МЕРАМА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ВРШЕЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ПОЛНЕ СЛОБОДЕ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИМ ЛИЦИМА (Маријин закон)

Овим законом је предвиђено да је кривично гоњење и извршење казне не застаревају за кривична дела против полне слободе према малолетним лицима, конкретно за кривична дела силовање; обљуба над немоћним лицем; обљуба са дететом; обљуба злоупотребом положаја; недозвољене полне радње; подвођење и омогућавање вршења полног односа; посредовање у вршењу проституције; приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала искоришћавање малолетног лица за порнографију; навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама; искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима 2013, чл.3).

³⁷

³⁵ Закон о социјалној заштити Републике Србије (Службенигласник РС, бр.24/2011).

³⁶ Кривични законик Републике Србије (Службенигласник РС, БР.85/05, 88/05-испр., 107/05 - испр.,72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19).

³⁷ Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима Републике Србије (Службенигласник РС, бр. 32/2013).

ЗАКОН О ЗДРАВСТВЕНОЈ ЗАШТИТИ

Закон о здравственој заштити (2019) успоставља обавезу свих здравствених радника по којој су дужни да препознају и пријаве насиље над децом као и да пруже подршку деци и њиховим породицама у складу са својим овлашћењима.

У члану 20. став 2 наводи се да „начело поштовања права детета подразумева руковођење најбољим интересом детета у свим активностима пружаоца здравствене заштите, обезбеђивање здравствених услуга и процедура прилагођених деци, као и право детета на правилан развој и заштиту од свих облика насиља, злостављања, занемаривања и искоришћавања”.³⁸

ЗАКОН О ПОЛИЦИЈИ

Закон о полицији (2018) садржи посебну одредбу о примени овлашћења према малолетним лицима. У члану 70. је наведено да „Полицијска овлашћења према малолетном лицу примењују сви полицијски службеници, осим прикупљања обавештења у својству грађанина (оштећеног, сведока) и саслушања малолетника у својству осумњиченог, која примењује полицајац за малолетнике”, као и да је полицајац за малолетнике „полицијски службеник криминалистичке полиције који обавља послове превенције и сузбијања малолетничког криминала и који је завршио обуку у области права детета и малолетничког кривичног права“. Даље се наводи да су полицијски службеници „дужни су да воде рачуна о достојанству личности малолетног лица, психичким, емоционалним и другим личним својствима и заштити његове приватности”.³⁹

ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Законом о спречавању насиља у породици (2016) предвиђа се системска заштита жртава насиља у породици, која се огледа у правовременој и брзој размени информација и координацији процена и планирања интервенција између полиције, центара за социјални рад итужилаштва, укључујући жртве насиља и друге релевантне учеснике.⁴⁰

Одредбама Закона о спречавању насиља у породици (2016) дефинисан је скуп мера ради откривања непосредне опасности од насиља у породици и мера које се примењују када је опасност откривена. Такође, дефинисано је насиље у породици у смислу овог закона, одређени су активни и пасивни субјекти насиља као и кривична дела на које се закон примењује.

³⁸ Закон о здравственој заштити Републике Србије (Службенигласник РС, бр.25/2019)

³⁹ Закон о полицији Републике Србије (Службенигласник РС, бр. 6/16, 24/18 и 87/18).

⁴⁰ Закон о спречавању насиља у породици Републике Србије (Службенигласник РС, бр. 94/2016).

У чл.3. Закона наведено је да „непосредна опасност од насиља у породици постоји када из понашања могућег учиниоца и других околности произлази да је он спреман да у времену које непосредно предстоји по први пут учини или понови насиље у породици“.

Насиље у породици, у смислу овог закона, јесте акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у бочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству (2016, чл.3).

За спречавање насиља у породици и пружање заштите и подршке жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела одређених овим законом надлежни су полиција, јавна тужилаштва, судови опште надлежности и прекршајни судови, као надлежни државни органи, и центри за социјални рад, као установе (2016, чл.7).

У чл. 4. је наведена примена овог закона на одређена кривична дела: прогањање, силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба над дететом, обљуба злоупотребом положаја, недозвољене полне радње, полно узнемиравање, подвођење и омогућавање вршења полног односа, посредовање у вршењу проституције, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију, навођење детета на присуствовање полним радњама, запуштање и злостављање малолетног лица, насиље у породици, не давање издржавања, кршење породичних обавеза, родоскрвнуће, трговина људима и друга кривична дела, ако је кривичнодело последица насиља у породици.

ЗАКОН О МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА И КРИВИЧНОПРАВНОЈ ЗАШТИТИ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА

СТРАТЕГИЈА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА (2020-2023)

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица (2005) садржи одредбе које се примењују према малолетним учиниоцима кривичних дела, као и посебне одредбе о заштити деце и малолетника као оштећених у кривичном поступку.⁴¹

Основни принцип на којем се Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља (2020) заснива јесте поштовање и примена права детета садржаних у Конвенцији о правима детета, према којој дете има право на слободу од свих облика насиља,

⁴¹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица Републике Србије (Службенигласник РС, бр. 85/2005).

злостављања, злоупотребе или занемаривања, а обавеза је државе да примени мере за спречавање насиља над децом и да обезбеди заштиту детета од свих облика насиља у свим окружењима: у породици, установама, институцијама и широј друштвеној средини. Сви облици насиља, злостављања, злоупотреба или занемаривања детета, којима се угрожава или нарушава физички, психички и морални интегритет личности детета представљају повреду једног од основних права детета – права на живот, опстанак и развој.⁴²

Као општи циљ стратегије истиче се „обезбеђен континуиран свеобухватни одговор друштва на насиље према деци, у складу са динамиком изазова, ризика и претњи, кроз унапређен систем превенције, заштите и подршке. У стратегији су дефинисана и 3 посебна циља: 1. Превенција и систематски рад на промени ставова, вредности и понашања у односу на насиље према деци, 2. Интервенције усмерене ка заштити деце од насиља, 3. Нормативни оквир, институционални оквири организациони механизми за превенцију и заштиту деце од насиља.

Стратегијом је дефинисано насиље као „сваки облик физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуално злостављање“, што је у складу са чл. 19 Конвенције о правима детета (Закон о ратификацији УН Конвенције о правима детета 1997).

Такође, Стратегија садржи списак дефиниција различитих облика насиља које се користе у међународним документима које је Република Србија ратификовала: физичко, емоционално, сексуално, занемаривање и немарно поступање, експлоатација детета, породично насиље, насиље у образовно васпитним установама, насиље у установама социјалне заштите, насиље у друштвеној заједници, злоупотреба дечијег рада, насиље у дигиталном простору, насиље у медијском простору.

ОПШТИ ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Циљ доношења Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања (2005) је било успостављање ефикасне, оперативне међусекторске мреже за заштиту деце од злостављања, занемаривања, експлоатације и насиља.⁴³

Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања се у потпуности ослања на основне принципе из Конвенције Уједињених нација о правима детета. У уводном делу је наведено да „сви облици насиља, злостављања, злоупотреба или занемаривања деце, којима се угрожавају или нарушавају физички, психички и морални интегритет личности детета, представљају повреду једног од основних права детета са држаних у Конвенцији Уједињених нација о правима детета, а то је право на живот, опстанак и развој“.

⁴² Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 80/2020)

⁴³ Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања (2005)

Након одредница које се односе на опште и специфичне циљеве Протокола, у делу III су дате дефиниције свих видовазлостављања и занемаривања детета: злоупотреба или злостављање детета, физичко злостављање детета, сексуална злоупотреба, емоционална злоупотреба, занемаривање и немарно поступање, експлоатација. Уз то, наводи се да „У процесу заштите детета од злостављања и занемаривања треба да учествују установе и појединци из различитих система (здравство, образовање, социјална заштита, полиција, правосуђе)”, као и да “улогу координатора у процесу заштите деце требало би да има центар за социјални рад”.

Даље, Протокол садржи дефинисање корака у процесу заштите детета (откривање, пријављивање случајева, процена, ризика, стања потребе детета и породице, планирање и обезбеђивање услуга и мера за заштиту детета, спровођење интервенција, укључујући неодложну интервенцију, праћење детета).

6. Извештај о спроведеном истраживању о превенцији вршњачког насиља у основним и средњим

школама

АНАЛИЗА - збирна

Упитнике је попунило 377 наставника из 6 основних и 6 средњих школа, 1392 родитеља, највише родитељи ученика нижих разреда основне школе и првог разреда средње школе, 669 ученика нижих разреда, 556 ученика виших разреда основне школе и 330 ученика средње школе.

95 % анкетираних наставника сматра да се у школи у којој раде доследно поштују норме којима је регулисано понашање и одговорност свих. То исто потврђују и ученици јер 100% ученика свих узраста тврди да су упознати са правилима понашања и кућним редом у школи. 97% анкетираних ученика нижих разреда осећају се безбедно у школи, а 3% ученика се не осећа безбедно због недисциплинованих и невоспитаних другова, како су истакли. 95 анкетираних ученика виших разреда и ученика средње школе, или 11%, одговорило је да се не осећа безбедно у школи и 6% наставника сматра да школа није безбедна за ученике. Свакако не треба занемарити овај податак да се око 130 анкетираних ученика не осећа безбедно у школи. Као разлоге својих тврдњи наводили су немили догађај у мају месецу у Београду и свађе, претње, псовке и туче у школи, вршњачко насиље је распрострањено толико да га ученици прихватају као нешто нормално и врло често не пријављују, сматрајући да се ништа не може променити. Оно што посебно забрињава је податак да 13% родитеља сматра да школа није безбедно место за њихову децу. Као разлоге за такав свој став родитељи наводе немили догађај 3. маја ове године, невоспитање деце и непоштовање личности наставника, као и утицај интернета и друштвених мрежа. Такође истичу да све школе немају видео надзор и довољно осветљења.

Док скоро сви анкетирани наставници (97%) истичу да су упознати са превентивним и интервентним мерама за превенцију вршњачког насиља које школа реализује, и да се у школи организују различите активности за ученике у којима свако има прилику да постигне резултат/успех (и ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом се укључују сходно свом интересовању), није занемарљив податак да скоро 9% анкетираних родитеља није упознато са превентивним и интервентним мерама за превенцију вршњачког насиља које школа реализује, Оно што још више забрињава је податак да 85% анкетираних родитеља нису учествовали у реализацији превентивних или интервентних активности школе. Ово потврђују и ученици, јер преко 100 ученика, односно 13%, тврди да нису упознати са превентивним и интервентним мерама за превенцију вршњачког насиља које школа реализује, Такође, и посебно забрињава то да 75% анкетираних ученика тврди да нису учествовали у реализацији превентивних или интервентних активности школе. Мали број ученика који је одговорио да је учествовао у претходно наведеним активностима, наводе да су то најчешће биле радионице, спортске активности, презентације и учешће у активностима вршњачког тима.

96% анкетираних наставника тврди да у школи функционише Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, али није занемарљиво да 4% наставника мисли да Тим не функционише. Радује нас чињеница да скоро сви анкетирани наставници (око 97%) тврде да школа организује активности за запослене у школи, ученике и родитеље, које су директно усмерене на превенцију насиља, и да школа организује посебне активности подршке и васпитни рад са ученицима који су учесници у ситуацијама насиља (који испољавају насилничко понашање, трпе га или су сведоци). Охрабрује нас податак да и 94% анкетираних родитеља тврди да су њихова деца упозната са врстама и нивоима насиља, механизмима заштите од насиља и васпитним и дисциплинским мерама које се примењују у ситуацији насиља. Забрињава податак да 40% анкетираних ученика нижих разреда сматра да се неки од вршњака понаша непримерено у школи, и на питање „Како се решава сукоб у школи“ одговорили су да се најчешће решава разговором са учитељицом, и да се укључују повремено педагог, психолог, директор и родитељи. Такође нас забрињава податак да 12% анкетираних ученика виших разреда и средњошколци тврде да се не разговара отворено у школи о недопустивом понашању ученика у школи, као што је агресивност, нетрпељивост, нетолеранција, неуважавање.

На питање да ли сте добили информације од свог детета које се најчешће ситуације насиља дешавају на нивоу школе, највећи број родитеља је истакао да нема информације и да мисли да нема насиља у школи. Родитељи који су се изјаснили да су информисани, углавном су наводили да највише има вербалног насиља међу вршњацима, и то: задиркивање, провокација, исмејавање, вређање, понижававање..., и само пет родитеља је навело да највише има физичког насиља, односно гурања и туче. 90% анкетираних родитеља се изјаснило да редовно разговарају са својим дететом о томе шта се у току дана догодило у школи, али 10% родитеља то не практикују. Није занемарљив податак да је 20 % ученика нижих разреда, одговорило да повремено разговарају са родитељима о ситуацијама насиља које се дешавају у школи, а што се тиче ученика

виших разреда и средњошколаца, 39% ученика истичу да повремено разговарају са родитељима, само када сматрају да је нешто важно, 55% анкетираних ученика редовно разговара са родитељима и 6% ученика не разговара о томе са родитељима.

Што се тиче платформе "Чувам те" (cuvamte.gov.rs) сви анкетирани наставници и родитељи су упознати са платформом и сматрају да је корисна, док половина анкетираних ученика виших разреда и средњошколци нису упознати са платформом.

На питање **да ли можете да допринесете у креирању безбедног окружења у школи за сву децу и на који начин**, родитељи су дали највише одговора да то могу постићи разговором и васпитавањем свог детета, као и личним примером. Истакли су да могу свој допринос дати учешћем на радионицама, ваннаставним активностима, присуству едукацијама и дружењу ван школе. На исто питање наставници су дали врло конкретне предлоге, а издвојили би смо следеће:

- наравно, ако обратимо пажњу на свако дете, ако пратимо промене у њиховом понашању, ако често разговарамо са њима;
- својим ангажовањем у ваннаставним активностима.
- обављањем дежурства и перманентном раду на васпитању деце од стране свих запослених кроз разне радионице и активности, али и кућном васпитању које деца доносе у школу,
- превентивним деловањем, обавештавањем педагога, разредног старешине, директора о некој конфликтној ситуацији;
- правовременим препознавањем свих облика насиља, индивидуалним залагањем у превенцији - кроз васпитно едукативне садржаје;
- примером у понашању, радионицама на тему реаговања у конфликтним ситуацијама, решавању сукоба, и разговором са ученицима;
- отворена комуникација са децом, помоћ и подршка;
- поштујући правила, а ту су и обавезе; да, личним примером пре свега, усмеравањем ученика на развијање толеранције и саосећања;
- превентивним активностима - радионице, разговори, дебате, упућивањем ученика на придржавање правила понашања у школи која су јасно дефинисана и истакнута на видном месту, упућивањем ученика на коришћење платформе "Чувам те" и на друге садржаје на интернету који имају за циљ креирање безбедног окружења у школи;
- разним активностима за развијање емпатије међу децом;
- учествовањем у раду тима за заштиту од насиља;
- исказивање емпатије и стицање њиховог поверења да сам ту за њих увек и за сваку прилику, била она добра или лоша,
- организовање радионица са ученицима истог узраста, али и са старијима, укључивање родитеља;
- наравно да сваки наставник учествује у креирању безбедног окружења и то кроз наставни садржај који обрађује током године или путем различитих радионица које су прилагођене деци.

Активности и предлози за спречавање вршњачког насиља у школи су:

Било је интересантних предлога наших најмлађих ученика, а ми ћемо издвојити следеће:

Радионице, друштвене игре, више спортских активности, излети у природи, креативне радионице.

Игре без граница, позориште, биоскоп, Ликовну радионицу и спортске игре, приредба у којима би сва деца учествовала, а не само поједини ученици, да имамо додатне активности, дан против насиља у школи.

Ученици старијих разреда и средњошколци предложили су следеће активности за спречавање вршњачког насиља у школи: највише ученика предлаже разговор са ученицима о њиховим осећањима и проблемима; разговори са стручним сарадницима, родитељима и наставницима; учешће у радионицама, пројектима; учешће у спортским и ваннаставним активностима, едукацијама и заједничким играма на нивоу школе; предлажу и забрану коришћења мобилних телефона у школи.

Највећи број родитеља је предложило разговор са децом – како у школи тако и у породици на свакодневном нивоу; васпитна улога како родитеља тако и наставника у циљу неговања другарства, толеранције, емпатије и поштовања правила школе; поштовање дечијих права али и прихватање одговорности за своје поступке. Предложили су и едукацију родитеља и ученика и што више превентивних активности као што су: радионице, обуке, предавања, трибине, филмови, представе, рекреација, акције сређивања дворишта, слободне активности, игре, излети, дружења ван школе... Посебно су истакли важност постојања видео надзора и школског полицајца у свакој школи и унапређивање сарадње и односа на релацији родитељ-школа-ученик у циљу праћења и правременог реаговања.

Наставници су такође, предложили низ превентивних мера:

Праћење ученика и разговор са њима, радионице на којима ће они моћи да причају о ономе што их мучи; Већа контрола од стране родитеља; креирање атмосфере која промовише дружење, или тимски рад без компетенције; честе едукације родитеља и ученика, јачање угледа наставника у образовном раду, заинтересованост локалне заједнице; појачано дезурство; едукација родитеља; едукација деце; едукација наставника; охрабривање да се насиље правремено пријави; Заједничке радионице са родитељима и ученицима; Више спорта, мање телефона; Отворена комуникација тј.разговор са децом о бригама и проблемима-подршка, савет, предлог решења; креативне и едукативне радионице, разне трибине на тему вршњачког насиља; едукације како деце тако и школског особља и родитеља; психолог и педагог су неопходни свакој

школи; едукативне радионице, тимски рад, развијање осећаја за туђе потребе, стално говорити ученицима да не чине другима оно што не би волели за себе, да не трпе насиље нити да себи дају улогу судије и сами решавају проблеме;

Адекватно реаговање на ситуације које могу да ескалирају, упознавање свих учесника (родитеља, ученика и запослених у школи) са начинима како да реагују, да не прескачу надлежности и да не журе, већ да испоштују процедуре у пријави, а затим и решавању неких пријатних, мање пријатних или непријатних ситуација; Полиција треба да буде повремено присутна и у школи. Можда да чак одрже радионице са разредним старешинама (полицајци или инспектори) по разредима и дају један виши смисао овој битној теми. Сувише је комплексни задатак да се само наставници баве насиљем, јер од трагичног догађаја у Београду, проблем је постао друштвена одговорност и обавеза; чешћа предавања од стране психолога, педагога, лекара и других стручних лица на ту, као и друге теме битне за развој личности, промена појединих подзаконских аката тако да се у први план ставе обавезе ученика и родитеља...

ЗАКЉУЧАК ИСТРАЖИВАЊА

Школе доследно поштују норме којима је регулисано понашање и одговорност свих, и са тим су упознати сви ученици и родитељи. Свакако не треба занемарити податак да се око 130 анкетираних ученика не осећа безбедно у школи. У школи функционише Тим за заштиту деце/ученика од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, и организују се активности за запослене у школи, ученике и родитеље, које су директно усмерене на превенцију насиља, као и посебне активности подршке и васпитни рад са ученицима који су укључени у насиље (који испољавају насилничко понашање, трпе га или су сведоци). Међутим мали број родитеља и ученика је укључен у овим активностима и стиче се утисак да се у основним школама више спроводе превентивне активности у односу на средње школе. Оно што се види из анализе је да више од трећине анкетираних ученика, нема отворене и свакодневне разговоре са родитељима о проблемима и ситуацијама насиља у школи. Што се тиче коришћења доступних ресурса, као што је платформа "Чувам те" (cuvamte.gov.rs), сви анкетирани наставници и родитељи су упознати са платформом и сматрају да је корисна, док половина анкетираних ученика виших разреда и средњошколци нису упознати са платформом, што такође потврђује да се у основним школама више ради на упућивању на доступне ресурсе и превенцији. Што се тиче креирања безбедног окружења у школи за сву децу и на који начин, наставници, родитељи и ученици имају сличне ставове, да се може постићи разговором и васпитавањем свог детета, тј. ученика, као и личним примером родитеља и наставника, учешћем на радионицама, ваннаставним активностима, едукацијама и дружењу ван школе и др.

Оно што је значајно за даље планирање је податак да се предложене превентивне мере- предлози наставника, ученика и родитеља углавном поклапају. Сви анкетирани самтрају да је разговор са децом/ученицима – како у школи тако и у породици на свакодневном нивоу и праћење понашања деце/ученика у школи и код куће веома значајно ради добијања

правовремених информација и планирања наредних корака, затим едукације родитеља, ученика и свих запослених, радионице, друштвене игре, спортских активности, излети у природи, креативне радионице, игре без граница, посета културним установама и др.

7. S W O T анализа

СНАГЕ (S – Strengths) ● У школи се доследно поштују норме којима је регулисано понашање и одговорност свих. ● Наставници су упознати са превентивним и интервентним мерама за превенцију вршњачког насиља ● У школи се организују различите активности за ученике у којима свако има прилику да постигне резултат ● У школи постоји и функционише Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања ● Школе организују активности за запослене, ученике и родитеље које су директно усмерене на превенцију насиља ● Школе организују посебне активности подршке и појачани васпитни рад са ученицима учесницима вршњачког насиља ● Ученици су упознати са врстама и нивоима насиља, механизмима заштите од насиља и васпитним и дисциплинским мерама које се примењују за учеснике насиља ● Родитељи редовно воде разговор са својом децом о дешавањима у школи	СЛАБОСТИ (W – Weaknesses) ● Мали број ученика и родитеља није упознат са превентивним и интервентним мерама за превенцију вршњачког насиља које школа организује ● Ученици предметне наставе и средњошколци сматрају да се у школи не разговара отворено о недопустивом понашању ● Мали број родитеља не практикује да води разговор са својом децом о дешавањима у школи
МОГУЋНОСТИ (O – Opportunities)	ПРЕТЊЕ (T – Threats)

◆ Већина школа у граду је безбедна за ученике – свака школа може да створи услове (осветљење, видео надзор, превенција насиља и свих облика зависности) ◆ Вршњачки едукатори могу утицати на промену понашања и ставова код осталих ученика ◆ Платформа „Чувам те“ је одличан ресурс у превенцији вршњачког насиља са којом су упознати сви актери у школи ◆ Дobar ресурс су и: лични пример родитеља и наставника, радионице, едукације, дебате, заједничко учешће ученика и родитеља у ваннаставним активностима, дружења ван школе, креативне радионице, друштвене игре, излети у природи, позориште, биоскоп, приредбе, изложбе, пројекти, спортске активности, трибине, филм ◆ Стручно усавршавање наставника и едукација родитеља ◆ Укључивање професионалаца из других институција/организација ◆ Дисеминација знања – промовисање резултата рада у области инклузивног образовања, ваннаставних активности и подршке ученицима.	◆ Велики број ученика и родитеља није укључено у реализацији превентивних и интервентних мера за превенцију вршњачког насиља ◆ Ученици разредне наставе сматрају да се неки ученици понашају непримерено у школи и да за то нису адекватно кажњени ◆ Родитељи нису довољно информисани о ситуацијама насиља у школи ◆ У последње три школске године било је укупно 112 случајева вршњачког насиља и у благом је порасту ◆ Пораст изложености ученика облицима ризичног понашања ◆ Истраживање које је спровео NEXUS показује да се ставови који утичу на понашање према другим етничким групама ређе формирају у директним односима са другима, а далеко чешће на такве ставове утичу искуства других, пре свега медији.

8. СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ И АКТИВНОСТИ

ОПШТИ ЦИЉ: "Стварање безбедног и ненасилног образовног окружења кроз јачање капацитета у установама, унапређење знања и вештина запослених и родитеља, повећање осетљивости деце и наставника на вршњачко насиље, и подизање сарадње међу свим кључним актерима превенције насиља."

ПОСЕБНИ ЦИЉ 1. Унапређење постојећих ресурса у образовно-васпитним установама на превенцији насиља и стварања безбедног и подстицајног окружења

Оперативни циљ 1.1. Јачање капацитета у образовно – васпитним установама на превенцији насиља

Оперативни циљ 1.2. Унапредити знања и вештине запослених у образовно-васпитним установама и родитеља за ненасилно решавање конфликта и асертивну комуникацију, са циљем да они буду узор (роле модели)

ПОСЕБНИ ЦИЉ 2. Унапређење информисаности и повећање осетљивости деце/ученика, родитеља, наставника и осталих актера за препознавање вршњачког насиља и реаговања у случајевима насиља

Оперативни циљ 2.1. Подршка развоју и спровођење иновативних програма и пројеката на тему сензибилизација деце, ученика, родитеља и запослених у образовно-васпитним установама за препознавање вршњачког насиља и правременог реаговања

ПОСЕБНИ ЦИЉ 3. Јачање сарадње свих кључних носилаца превенције насиља и деловања у случајевима појаве вршњачког насиља

Оперативни циљ 3.1. Умрежавање свих васпитно-образовних установа, органа локалне самоуправе, Центра за социјални рад, Дома здравља и ПУ

Оперативни циљ 3.2. Унапредити сарадњу образовно-васпитних установа и медија у циљу промовисања примера добре праксе

ВИЗИЈА: Сигурно школско окружење

МИСИЈА: Креирање сигурног и подстицајног окружења за децу и ученике у којима се негује атмосфера сарадње, уважавања и конструктивне комуникације у свим образовно-васпитним установама у граду Врању

ПОСЕБНИ ЦИЉ 1. Унапређење постојећих ресурса у образовно-васпитним установама на превенцији насиља и стварања безбедног и подстицајног окружења

Оперативни циљ 1.1. Јачање капацитета у образовно – васпитним установама на превенцији насиља

АКТИВНОСТИ	НОСИОЦИ АКТИВНОСТИ	ВРЕМЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ	ИСХОДИИ//ИНДИКАТОРИ	ПОТРЕБНИ РЕСУРСИ
Упознавање чланова Локалног савета родитеља на састанку радне групе са Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (Сл.гласник РС, бр. 11/2024 од 14.02.2024. године)	Представници радне групе	Мај (први месец примене акционог плана) и приликом сваке промене протокола	Одржан састанак, Упознати представници локалног савета родитеља свих школа	Буџет града
Упознавање чланова савета родитеља у свим школама на седници савета родитеља са Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (Сл.гласник РС, бр. 11/2024 од 14.02.2024. године)	Локални савет родитеља	После одржаног локалног савета родитеља	Број одржаних седница савета родитеља, Представници локалног савета родитеља упознали остале родитеље са протоколом и могућношћу партиципације родитеља у превенцији насиља – предлози за заједничке акције и веће учешће родитеља у превентивним активностима	Буџет града
Подићи ниво безбедности у школама	Управа школе у сарадњи са Градом и ПУ	Током године	Број школа са редовним дежурствима, са уређеним и ограђеним школским двориштем Број школа са обезбеђеним видео надзором	Буџет РС, буџет града

Оперативни циљ 1.2. Унапредити знања и вештине запосених у образовно-васпитним установама и родитеља за ненасилно решавање конфликта и асертивну комуникацију, са циљем да они буду узор (роле модели)

Организовати обуке за тренере и наставнике на тему ненасилно решавање конфликта и асертивна комуникација	Школе у сарадњи са ЛС	Током године	Број школа и наставника који су прошли обуку	Буџет града, донаторска средства
Хоризонтална обука осталих наставника и родитеља од стране тренера и наставника који су прошли претходну обуку;	Обучени наставници	Током године	Број едукованих наставника и родитеља	Буџет града, донаторска средства
Организовање радионица за родитеље и наставнике за подстицање социјалних вештина, емпатије, толеранције и ненасилне комуникације имеханизмима заштите	Школе у сарадњи са ЛС	Септембар и фебруар	Одржане 2 радионице у току године	Буџет града, донаторска средства

Оперативни циљ 1.3. Успостављање механизма за мониторинг и евалуацију квалитета рада на превенцији вршњачког насиља у образовно-васпитним установама				
Израда и дистрибуција упитника за процени квалитета примене превентивних активности у школама	Тим за израду програма заштите ученика од вршњачког насиља	Полугодишње, годшње	Број анкетираних ученика, запослених и родитеља	Буџет града, донаторска средства
Израда извештаја о реализованим активностима на превенцији вршњачког насиља	Тим за интерну евалуацију при школама	Полугодишње, годшње	Број поднетих извештаја	Буџет града, донаторска средства
ПОСЕБНИ ЦИЉ 2. Унапређење информисаности и повећање осетљивости деце/ученика, родитеља, наставника и осталих актера за препознавање вршњачког насиља и реаговања у случајевима насиља				
Оперативни циљ 2.1. Подршка развоју и спровођење иновативних програма и пројеката на тему сензибилизација деце, ученика, родитеља и запослених у образовно-васпитним установама за препознавање вршњачког насиља и правовременог реаговања				
Заједничка акција родитеља, наставника и ученика на нивоу сваке школе према ГПРШ	Школе	Прво полугодиште шк.2024/25. и сваке следеће године	Број спроведених акција Сви актери укључени у планирање и реализацију заједничких акција	Буџет града, донаторска средства
Спортска активност – спортом против насиља (спортски турнири посвећени сигурном и безбедном окружењу)	Град Врање и ЈУ “Спортски објекти”, спортски клубови и удружења и Спортско друштво Врање 1093	Септембар и мај сваке школске године	Организована спортска активност и број деце/ученика и родитеља који су директно укључени и испратили активност	Буџет града, донаторска средства
Недеља лепих порука – изложба у градском парку или центру града	Град Врање	Октобар или април	Организована активност Број ученика и родитеља који су директно учествовали и испратили активност	Буџет града, донаторска средства
Обележавање Међународног дана борбе против вршњачког насиља – улична акција (плесом против насиља)	Град Врање	Последња среда у месецу фебруару	Обележен дан борбе против насиља Број деце/ученика, родитеља и наставника који су учествовали у акцији	Буџет града, донаторска средства
Литерарни или ликовни конкурс на тему превенција вршњачког насиља	Град Врање у сарадњи са активом наставника српског језика	Током године	Број деце/ученика који је учествовао на конкурс, радови ученика, награде	Буџет града, донаторска средства
Форум представа „Дај себи прилику да ме упознаш“ о ситуацијама дискриминације и механизма заштите	Град Врање, NEXUS, Економска школа	Новембар	Подизање нивоа свести код ученика о нултој толеранцији на све облике дискриминације. Број деце учесника Број одржаних представа	Буџет града, донаторска средства
Израда филма о превенцији вршњачког насиља	Град Врање и NEXUS	2025. година	Подизање нивоа свести код деце и младих о нултој толеранцији на све облике дискриминације.	Буџет града, донаторска средства

			Број деце и младих	
Организовати четири трибине о превенцији и заштити деце од свих облика дискриминације и насиља као и начинима решавања сукоба	Град Врање, основне школе, NEXUS	Април-мај	Број трибина	Буџет града, донаторска средства
Family day Дан за школе у оквиру манифестације „Дани породице“	Школе и Град Врање	мај	Одржана манифестација Број породица које су учествовале	Буџет града, донаторска средства
Креирање, штампа и истицање едукативног материјала – плаката или брошура	Град Врање у сарадњи са наставницима који су учествовали на обукама	Током године	Број креираног, одштапаног и истакнутог едукативни материјала	Буџет града, донаторска средства
Емисија на локалним медијима	Школе и локални медији	Током године	Број радијских и ТВ емисија Број ученика који је учествовао у креирању садржаја, назива емисије и самој реализацији	Буџет града, донаторска средства

ПОСЕБНИ ЦИЉ 3. Јачање сарадње свих кључних носилаца превенције насиља и деловања у случајевима појаве вршњачког насиља

Оперативни циљ 3.1. Умрежавање свих васпитно-образовних установа, органа локалне самоуправе, Центра за социјални рад, Дома здравља и ПУ

Одржавање периодичних састанака кључних актера за превенцију и борбу против вршњачког насиља	Град Врање	Једном у кварталу	Број одржаних састанака кључних актера за превенцију и борбу против вршњачког насиља	Буџет града, донаторска средства
Организовање периодичних састанака ученичких парламената основних и средње школе	Град Врање	Једном у кварталу	Број организованих састанака ученичких парламената основне и средње школе (минимум један на почетку школске године)	Буџет града, донаторска средства

Оперативни циљ 3.2. Унапредити сарадњу образовно-васпитних установа и медија у циљу промовисања примера добре праксе

Информисати локалне медије о реализованим превентивним активностима у области вршњачког насиља у школама	Град Врање Школе Медији	Континуирано	Број објављених саопштења у медијима Број емитованих прилога о превентивним активностима у области вршњачког насиља у школама	Буџет града, донаторска средства
Израда школских листова на тему вршњачког насиља	Школе	Континуирано	Број објављених додатака на тему вршњачког насиља	Буџет школа, донаторска средства

9. БИБЛИОГРАФИЈА

- Кривични законик Републике Србије (Службенигласник РС, БР.85/05, 88/05-испр., 107/05- испр.,72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19).
- Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања (2005)
- Породични закон Републике Србије (Службенигласник РС, бр.18/2005, 72/2011 и 6/2015)
- Устав Републике Србије (Службени гласник РС, бр.98/2006).
- УНИЦЕФ. 2017. Насиље према деци у Србији: Детерминанте; фактори и интервенције. Београд: УНИЦЕФ.
- УНИЦЕФ. 2019. Ситуациона анализа деце и адолесцената у Србији. Београд: УНИЦЕФ.
- Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља Републике Србије (Службенигласник РС, бр.80/2020)
- Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица Републике Србије (Службенигласник РС, бр. 85/2005).
- Закон о правима пацијената Републике Србије (Службенигласник РС, бр.45/2013 и 25/2019 – др. закон).
- Закон о прекршајима Републике Србије (Службенигласник РС, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 - одлука УС, 91/2019 и 91/2019 - др. закон).
- Закон о социјалној заштити Републике Србије (Службенигласник РС, бр.24/2011).
- Закон о основама система васпитања и образовања Републике Србије (Службени гласник РС, бр.88/2017, 27/2018 - др. закони и 6/2020).
- Закон о полицији Републике Србије (Службенигласник РС, бр. 6/16, 24/18 и 87/18).
- Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 32/2013).
- Закон о ратификацији УН Конвенције о правима детета (Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр 15/90 и Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр 4/96 и 2/97).
- Закон о ратификацији Протокола о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији (Службени лист СРЈ – Међународни уговори, број 7/02).
- Закон о ратификацији Протокола уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима (Службени лист СРЈ – Међународни уговори, број 7/02).
- Закон о социјалној заштити Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 24/2011).

- Закон о спречавању насиља у породици Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 94/2016).
- Закон о здравственој заштити Републике Србије (Службени гласник РС, бр.25/2019)

10. Списак табела и графикана

Списак табела:

Табела 1. Упоредни преглед броја становника Врања

Табела 2. Подаци из виталне статистике

Табела 3. образовање жена и мушкараца у Врању

Табела 4. Број уписаних ученика у средње школе по школи и полу

Табела 5. Регистровани запослени по полу

Табела 6. Регистровани незапослени по полу

Табела 7. Одабрани показатељи из здравствене заштите за 2021. годину

Списак графикана:

Графикон 1. Структура запослених у Врању: Годишњи просек 2020.